

КРУКІВСЬКА О. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КРУКІВСЬКИЙ В. І.

Київський національний економічний університет

КОН'ЮНКЦІЯ Й ДИЗ'ЮНКЦІЯ У ЗАКОНОДАВЧОМУ ДИСКУРСІ (на матеріалі французької мови)

Статтю присвячено проблемі кон'юнкції й диз'юнкції в французькому законодавчому дискурсі, зокрема ролі переліку, який може бути у законі вичерпним та індикативним, сполучникам “et” та “ou”, які в силу своєї багатозначності можуть набувати прямо протилежних значень, а тому вимагають ретельного аналізу при їх тлумаченні в законі.

Ключові слова: диз'юнкція, кон'юнкція, перелік, сполучники “et” та “ou”.

Стаття посвящена проблеме конъюнкции и дизъюнкции во французском законодательном дискурсе, в частности, роли перечисления, которое может быть исчерпывающим и индикативным, союзам “et” и “ou”, которые в силу своей многозначности могут получать совсем противоположные значения, и поэтому требуют тщательного анализа при толковании закона.

Ключевые слова: конъюнкция, дизъюнкция, перечисление, союзы “et” и “ou”.

The article is dedicated to the problem of conjunction and disjunction in French legal discourse in particular the role of enumeration that can be comprehensive and indicative, to the conjunctions “et” and “ou”, which due their polysemantic nature can assume absolutely opposite meanings, that is why they require a close analysis in the course of their interpretation in law.

Key words: conjunction, disjunction, enumeration, conjunctions “et” and “ou”.

Постановка загальної проблеми. Протягом останніх років терміни “кон'юнкція” й “диз'юнкція”, що з'явилися в лексичному арсеналі семіотики й стилістики, слідує завжди разом і це зрозуміло, тому що важко оцінити кон'юнкцію, не протиставивши її диз'юнкції. Перший термін означає з'єднання, другий – роз'єднання чи навіть розрив цих з'єднань. Звичайно, кон'юнкція й диз'юнкція давно досліджуються у логіці, риториці та граматиці особливо в рамках так званого сурядного (координаційного) зв'язку [1]. Але останніми роками ці явища, зокрема, диз'юнкція, розглядаються не лише як засіб стилю, а й як засіб дискурсивної стратегії [2]. Саме у цьому аспекті ми розглянемо кон'юнкцію й диз'юнкцію на прикладі законодавчого дискурсу, де вони особливо часті (наша гіпотеза), оскільки закон приєднує (кон'юнкція) ту чи іншу умову до сукупності умов правничого правила або шляхом альтернативи, вибору, обмежень і т. д. розділяє її (диз'юнкція) від інших умов цього правила у тому чи іншому

випадку. Оскільки дана тема дуже широка, в нашій статті ми обмежимо розгляд цих явищ лише їхньою сурядною формою, зокрема безсполучниковою, у вигляді переліку та сполучниковою за допомогою сполучників *et* (і) та *ou* (або), які в силу своєї багатозначності, гетерогенності й, навіть, індиферентності [3:17] вимагають свого правильного вибору й тлумачення особливо в законодавстві внаслідок їхнього безпосереднього впливу на той чи інший правовий режим, що призводить інколи навіть до судової тяганини [4].

Об’єкт дослідження – законодавчий дискурс.

Предмет дослідження – явище кон’юнкції й диз’юнкції.

Матеріал дослідження – французькі нормативно-правові тексти.

Наукова новизна дослідження визначається предметом дослідження, детальним аналізом специфіки функціонування перелічувального ряду та сполучників *et* та *ou* в законодавчому дискурсі, спробою широкого визначення кон’юнкції й диз’юнкції та використанням комплексного підходу.

Мета. Проаналізувати основні теоретичні підходи до кон’юнкції та диз’юнкції, дати визначення цим явищам, виявити й охарактеризувати закономірності й специфіку функціонування безсполучникової кон’юнкції у вигляді переліку та сполучникової кон’юнкції / диз’юнкції за допомогою сполучників “*et*” та “*ou*”, основних засобів формального вираження цих явищ у законодавчому дискурсі, продемонструвати взаємовплив формально-граматичного, семантико-синтаксичного й комунікативно-прагматичного рівнів на ці явища.

Актуальність статті обумовлюється необхідністю широкого тлумачення явищ кон’юнкції й диз’юнкції як на мікро, так і на макро рівні у теоретичному плані та відстеження закономірностей і специфіки конкретного вияву їхніх компонентів, зокрема у формі сполучників *et* та *ou* на мікро (інтрафразовому) рівні в законодавчому дискурсі, де ця проблема є особливою гострою в практичному плані та недостатньо дослідженою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Позиція логіки. Логіка вже давно оперує поняттями кон’юнкції й диз’юнкції. Психологіки вважають, що “концепт ніколи не існує окремо, а входить до дуже складної мережі родинних відношень інших концептів, де кожний отримує своє точне визначення лише стосовно всіх інших” [5]. У цьому

плані вони приєднуються до Ф. Соссюра з питанням, чи не відповідають структури мови структурам мислення. Відомо, що принцип когерентності (зв'язності) лежить в основі всієї нашої повсякденної мовленнєвої діяльності як на рівні окремого висловлення, так і на рівні дискурсу. Комунікація та її розуміння можливі лише, якщо дискурсивний ланцюг усний чи письмовий є певним чином зв'язним. Система систем – мова, в її соссюрівському значенні, є переважним місцем відношень, зв'язувань, зчеплень і т. ін., тобто місцем кон'юнкції. Не дивлячись на цей принцип когезії фундаментальний у мові й мовленні, давно виявлено факти, які йдуть проти цієї когезії. Видається, що сама проста думка не може функціонувати без елементарних операцій кон'юнкції й диз'юнкції, які завжди протиставляються одна одній.

Позиція лінгвістики. Кон'юнкція й диз'юнкція належать до елементарного функціонування мови. У широкому сенсі навіть диз'юнкція є кон'юнкцією. Кон'юнкція й диз'юнкція можуть стосуватися окремих предметів думки або цілих подій. Починаючи, як було зазначено вище, з Ф. Соссюра, підтриманого пізніше Празькою школою та структуралістами, було встановлено, що у будь-якій мовній структурі присутні два поняття, охоплені одночасно відношеннями тотожності, тобто тим, що є в них спільного, і відношенням диференціації, тим, що їх відрізняє або протиставляє. Таким чином, встановлюється об'єднуючо-диференційне відношення, яке утворює опозиційну однорідну пару, одноріднішу ніж у логіці. Ця широка комбінаторна мережа розгортається відносно двох добре відомих осей, чітко відмітних – синтагматичної вісі чи “сурядності” за термінологією Р. Якобсона [6:231], де домінують відношення зв'язування (асоціація), зчеплення між елементами “in presentia”, що утворюють “синтагми”, і – парадигматичної осі або “селекції”, де домінують відмінність, вибір одного елемента з поміж інших “in absentia”, які можна виключити при виборі, хоча вони також належать до того ж класу термінів, можливих на цьому місці.

У так званій “традиційній граматиці”, (яка розглядає мову як номенклатуру і описує її лише в статичі [1]), вивчається лише кон'юнкція і там цей термін має два значення: як і в логіці він позначає відношення, але також іще категорію граматичних одиниць, іменованих

сполучниками (конекторами), функція яких – забезпечити сполучення або принаймні матеріалізувати його граматично.

Кон'юнкція – це відношення єднання між елементами тексту на мікро-структурному рівні фрази та макро-структурному рівні тексту різними способами й засобами (лексичними, прагматичними, логічними, інтонаційними, композиційними і т. ін.), що продукують “форму-зміст”. У традиційній граматиці те, що називають сурядністю й підрядністю, позначає не відношення, а лише лексеми-конектори. У більшості випадків вони не утворюють кон'юнкцію (можуть розділяти, протиставляти і т. ін.) [7:342], тобто є лише її поверхневими маркерами і їхнє вживання часто є необов'язковим. Тому не можна обмежити нашу кон'юнкцію простою сурядністю, координацією граматично рівноцінних і рівноправних мовних одиниць за допомогою сполучника або простим суположенням (*juxtaposition*), як це має місце у випадку переліку. Кон'юнкція виходить далеко за межі цих відношень, виступає відношенням зв'язування між елементами, результатом чи ефектом, отриманим від цього акту зв'язування і буває структурною, семантичною, морфематичною, фонічною, графічною [2].

У широкому сенсі логіки резюмують всі ці різні відношення, навіть опозиційні, терміном кон'юнкція [5]. Принцип кон'юнкції настільки сильний, що логіка й стилістика навіть не допускають існування розриву, зокрема, стилістика розглядає його лише як фігуру, як просту можливість не-з'єднання, того що можна було б з'єднати, як процес, залишений на вибір мовця, який має лише естетичний характер без впливу на значення, не як елемент мови, не як знак, а лише як факультативне нез'єднання [2:22]. Такий підхід залишався єдино дійсним багато століть аж до наших днів, нав'язуючи верховенство кон'юнкції над диз'юнкцією.

Генеративна граMATика також не внесла змін до цього питання і лише лінгвістика тексту [8] почала займатися питанням диз'юнкції з точки зору її комунікативно-прагматичного впливу. [9:184]. Вона вважає, що диз'юнкція має місце при будь-якому поділі (сегментації) тексту в синтагматичному континуумі дискурсу, коли з'являються ознаки зміни чи розриву, що дозволяють виявити блоки або частини. Актантна диз'юнкція означає зміну в найменуванні актантів-суб'єктів, просторова або часова диз'юнкція – зміну місця або часу, тематична диз'юнкція – зміну змісту. Семіотика, в свою чергу, вважає, що будь-

який знак, що привертає увагу, наприклад, інверсія, пробіли в тексті або навіть пустоти в текстурі мовленнєвого коду і т. ін. є диз'юнкцією як процес переривання його континууму – явища позитивного й значущого самого по собі, навіть, якщо ця диз'юнкція зберігає очевидну спорідненість з диз'юнкцією логіків, тоді як для риторики диз'юнкція лише фігура [10].

Диз'юнкція – це розрив, порушення норми, нормального порядку слів у висловленні, тексті, попередньо зв'язаного, організованого, об'єднаного в ціле, які вона роз'єднує часткового й локально.

Диз'юнкція – це розтин звичайного мовленнєвого ланцюга за допомогою лексичних, пунктуаційних, інтонаційних, стилістичних, композиційних та інших засобів. Диз'юнктивні відношення охоплюють реальні або віртуальні утворення ідеєю протилежності, зіткнення, протиставлення фактів, атрибуцій, суджень тощо.

Отже, сьогодні диз'юнкція разом з кон'юнкцією розглядається не лише як естетична фігура стилю, як можливе відхилення від норми, а й як комунікативно-прагматичний елемент мовленнєвого коду, який має своє значення й “вартість”, у сосюривському значенні слова, в її співвідношенні з кон'юнкцією [2].

Результати дослідження. Традиційно у синтаксисі явища кон'юнкції й диз'юнкції аналізується у рамках поняття сурядного зв'язку [1; 7], яким ми обмежимося у нашому дослідженні, враховуючи його невеликі рамки. Більшість лінгвістів традиційно розглядають його як такий, що поєднує граматично рівноцінні й рівноправні мовні одиниці: однорідні члени речення, предикативні одиниці складносурядного речення й деякі безсполучникові, а також окремі речення [1; 3]. Їхніми формальними показниками є сурядні сполучники, однак за умов їхньої відсутності встановлення сурядного зв'язку ґрунтується на семантичних відношеннях рівноправності одиниць. Головні різновиди сурядного зв'язку: єднальний, протиставний, розділовий, приєднувальний, пояснювальний, причому, сурядність приєднувального й пояснювального зв'язків між словами чи предикативними одиницями визнається не всіма синтаксистами (Напр., Т. М. Радіонова вважає їх вторинними).

Перелік. У ході нашого дослідження було встановлено, що сурядний безсполучниковий (не диференційований) зв'язок у французькому законодавчому дискурсі інколи встановлює відношення

протиставлення: *donation – partage, dommages – intérêts, assurance – décès, capital – risque*, але найчастіше – єднально-перелічувальні відношення, які існують лише на рівні речення між синтаксично однорідними членами речення так званого гармонійного ряду [11; 7; 12]. Сурядний зв'язок може також мати місце між неоднорідними членами речення, які втрачають повний набір ознак, притаманних ряду (див. нижче) і характеризують предмет з різних боків, а тому їх треба кваліфікувати як напівпериферію ряду [там само].

Перелік насамперед фігура риторики й стилістики [13] і, дійсно, не може повною мірою вважатися предметом лінгвістики, оскільки “його внутрішня структура не належить жодним чином до синтаксису фрази, а його функція у фразі дуже змінна” [13]. Не дивлячись на певне розходження думок теоретиків з цього питання, всі вони проте згодні, що перелік полягає в послідовному висловленні різних частин одного цілого [13]. Перелік часто має форму перелічувального ряду, під яким ми розуміємо будь-який мовний вираз, утворений мінімум із трьох термінів, які належать до тотожних чи еквівалентних морфологічних чи граматичних категорій, які займають однакову функцію в синтаксисі висловлення, і які, розміщені поряд, координуються чи з'єднуються знаком пунктуації. Порівняйте нашу дефініцію ряду з дефініцією, наприклад, Т. М. Радіонової, яка розглядає його як “вихідне” поняття щодо категорій сурядності й однорідності, які репрезентують ті самі мовні факти, але в різних аспектах”, хоча Т. М. Радіонова також визнає, що “ряд виражає суттєві ознаки класу певних предметів і підпорядковує менші, видові поняття” [11].

Перелічувальний ряд типова структура у французькому законодавчому дискурсі як описової форми викладу і буває двох видів, наприклад, у дефініції. Ряд термінів, що утворюють дефініцію, можуть вичерпувати зміст означуваного або просто описати його більш-менш широко в залежності від числа і якості елементів переліку. У першому випадку перелік вичерпний, у другому – індикативний.

Вичерпний перелік деталізує всі елементи дефініції і описує означуване в усьому його обсязі і має дві форми. Перша форма об'єднує висловлення, що містить невелику кількість елементів, і має характер класифікації: “*Sont commerciales à raison de leur forme et quelque soit leur objet, les sociétés en nom collectif, les sociétés par actions*” [2:a.537]. Поряд з цими загальними висловленнями закон використовує

другу форму вичерпних переліків, конструкція яких більш розлога. У цих висловленнях законодавець намагається уточнити очевидним чином всі елементи сукупності: “*Les organismes d’habitations à loyer modéré comprennent : les offices publics d’aménagement et de construction; les offices publics d’habitation à loyer modéré; les sociétés anonymes d’habitation à loyer modéré*” [2:a.411–2].

Індикативний перелік характеризується подвійним запереченням. Це не є родове формулювання, а перелік, який містить така дефініція, не вичерпує термін, значення якого вона намагається визначити. Елементи переліку часткові, фрагментарні, вказуючи лише на застосування терміну. Зазвичай, законодавець обирає ці терміни в залежності від їхньої відносної значимості, тобто в залежності одночасно від практичної частоти їхнього застосування та від їхньої спроможності представляти означуваний термін. Віртуальний неозначений зміст терміну може бути більш-менш широкий, але, в принципі, терміни, перераховані законом, охоплюють основну частину значення юридичного концепту. Індикативний характер законодавчого переліку найчастіше передається виразами: **par exemple, tel que, notamment** та ін.: “*L’aménagement foncier est réalisé notamment par ...*” [1:a. 83–398].

У більшості випадків структура такої дефініції закрита або жорстка, побудована лише за однією моделлю. Проте існують відкриті або гнучкі дефініції, що залишають місце альтернативним або варіативним моделям: “*Зобов’язання за відкладеною умовою це те, що залежить або від майбутньої й непевної події, або від події, що тільки но відбулася, але ще не відома сторонам*” [1:a.1118].

Перелік не обов’язково відповідає написаному факту. Він може доповнювати вищеописаний факт і набуває тоді форму прикладів, що відсилають до культурного досвіду мовця, визначають відношення між типом культурної ситуації і слововжитком. Перелік представляє історичну ілюстрацію правового факту. Напр., дефініція “геноциду”. “*Constitue un génocide le fait, en exécution d’un plan concerté tendant à la destruction totale ou partielle d’un groupe national, ethnique, racial ou religieux, ou d’un groupe déterminé à partir de tout autre critère arbitraire, de commettre ou de faire commettre, à l’encontre de membres de ce groupe, l’un des actes suivants*” [2:a.228]. Відсутність повноти переліку забезпечується відсутністю сполучника, при цьому імпліцитна

однорідність перелічених без сполучників термінів, більша ніж сполучених. Чи не є це часткове чи повне стирання сполучника на лінійному рівні фактом цієї латентної сильної однорідності? Т. М. Радіонова, навпаки, вважає неможливим різке протиставлення сполучникових і безсполучникових рядів [11]. З цим не можна погодитися, враховуючи нижческазане.

За визначенням перелік передбачає контакт різних елементів, які його складають. На письмі демаркаційну й розмежувальну роль виконує пунктуація. Внутрішня демаркаційна схема майже завжди утворюється комами, за винятком останнього терміну, якому передуює сполучник “et”. Кома полегшує сприйняття тексту, дозволяє усунути будь-яку двозначність, направляє читача і вказує на еквівалентність перелічуваних термінів.

Традиційно в переліку кома комує зі сполучником “et” (i) [14], проте для М. Сандман така еквівалентність лише логічна і не відповідає дискурсивній еквівалентності. “Присутність або відсутність сполучника не просто факт дискурсивної економії. Сполучник “et” може мати суб’єктивну функцію, виражену, наприклад, структурами А, В і С, де сполучник “et” є для мовця засобом позначення кінця переліку. Навпаки, відсутність сполучника у структурі А, В, С наводить на думку продовження ряду. Ця гіпотеза основана на психологічному сприйнятті мови і знаходить своє відображення в роботах про стилістику”, – зауважує М. Сандман [15].

Кон’юнктивний сполучник “et”. Але найчастіше між однорідними членами речення у французькому законодавчому дискурсі використовується сполучник “et”, іменованій “універсальним сполучником” [16:231] або “золотим ключем стилістики” [14], оскільки його часто використовують зі стилістичною метою. Він може бути поодиноким, коли з’єднує останні члени ряду, створюючи враження логічної однорідності й завершеності переліку: “*Le spectacle, la restauration et le jeu, réunis sous une direction unique*” [1:a.1853]. Повтор сполучника перед кожним однорідним членом створює, навпаки, незакінчений, відкритий однорідний ряд. Але таких випадків у законодавчому дискурсі ми не знайшли. Координаційне слово заповнює паузу, що відокремлює два терміни або дві групи в асиденті. Ми переконалися в закономірності, що сполучник “et” у французькому законодавчому дискурсі, як і в усіх інших, виражає переважно

відношення кон'юнкції типу математичного додавання $i_1 + i_2$: exploitation et entretien courant і діє найчастіше на інтрафразовому рівні.

Але оскільки копулятивний зв'язок, здійснений цим сполучником, дуже абстрактний, то він може доповнюватися й уточнюватися більш конкретними семантичними відношеннями. Румунська лінгвістка Ліана Поп виділяє такі функції “et” всередині фрази: énumératif, additionnel, de fin de série, corrélatif, adverbial, intensif, atténuateur, de subordination (avec des nuances attributives, subjectives, finales, relatives, temporelles, consécutives, etc.). Поза фразою “et” може мати такі функції: initiative, narrative, introducteur de continuation thématique, introducteur du nouveau thème [17] У французькому законі він може виражати також: **одночасність**: “*Le bail à cheptel est un contrat par lequel on donne à l'autre des bestiaux à garder, nourrir et soigner, à condition que le preneur profitera de la moitié du croit, et qu'il supportera aussi la moitié de la perte*” [1:a.1804]; **часову послідовність** (*nettoyage et graissage*); **причину**: “*Le fonctionnement d'un lot de copropriété entraîne la modification de ses éléments constitutifs et, par conséquent, sa disparition*” [1:a.1965]; **протиставлення** “*Les bateaux, bacs, navires et bains sur bateaux, et généralement toutes usines non fixées, et ne faisant point parties de la maison*” [1:a.1177].

Всі ці семантичні значення не властиві сполучнику “et” і зумовлюються семантичним складом предикативних одиниць, їхньою модальністю, загальним значенням всієї фрази тощо.

Але головна проблема цього сполучника для французького законодавця у зв'язку з його багатозначністю полягає в тому, що він може виражати функцію абсолютно антонімічну функції додавання (кон'юнкції) тобто альтернативну, диз'юнктивну. Лише знання дійсності дозволяє уточнити його значення. Інколи це пізнання, тлумачення здійснюється навіть через суд.

Це явище полісемії слова в семантичному плані чудова ілюстрація “мовних” капризів”. “Лексикографічні та етимологічні дослідження дозволяють виявити, що не лише юристи вживають цей сполучник не в кон'юнктивному значенні. Наприклад, “Le trésor de la langue française” говорить, що сполучник сурядності “i” який походить з латині, виражає зв'язок, зближення та опозицію”, – наголошує Ж. Райзер [2:35]. Напр., зближення для певних цілей якостей, які фактично є розділеними. “*Acte*

authentique antérieur au mariage et ayant reçu avant la même époque une date certaine” [1:a.1410].

Зазначимо, що М. Сандманн у своєму дослідженні про “et”, як про його функцію завершення й продовження ряду, ділить на три групи комбінацію, яку він може утворювати: 1) природні групи (*père et fils*); 2) логічні групи (комплементарні й контрастні поняття: *riches et pauvres*); 3) тавтологічні групи (*saints et saufs*) [15:156].

Диз’юнктивний (розділовий) сполучник-конектор “ou”. Значення розділових сполучників конкретніше й специфічніше ніж кон’юнктивних. Ось чому семантичні відношення між складниками фрази з розділовими сполучниками не такі численні як з кон’юнктивними. Загальне відношення між предикативними одиницями, пов’язаними розділовими сполучниками, наприклад, сполучником “ou” – це відношення диз’юнкції, що поєднує два терміни, які протиставляються одне одному і одночасно виключають один одного для того, щоб підкреслити це протиставлення, хоча вона залишається кон’юнкцією в широкому значенні. Але відношення диз’юнкції, як ми бачили за визначенням, досить загальні і містять кілька відношень особливого характеру. Сполучник “ou” може виражати два типи диз’юнкції: не-ексклюзивну, слабку і ексклюзивну, сильну, іменовану альтернативою. Відмінність полягає в тому, що альтернативні елементи контрарні і взаємовиключаються настільки, що якщо один є істинним, то другий може бути лише хибним (див. приклади нижче), тоді як при звичайній диз’юнкції, не-ексклюзивній, досить щоб одне твердження було істинне, то й диз’юнктивне (розділене) відношення істинне. Така диз’юнкція називається інклюзивною [2]. Інколи в повсякденному мовленні для передачі цього відношення вживається вираз *et / ou*, який є неправильний і логічно невизначений, а тому в законодавстві заборонений. Отже, сполучник “ou” багатозначний, до його вивчення існують різні підходи. У граматиках важко знайти вказівки на вживання інклюзивного “ou”. Переважає думка про його “ексклюзивне” вживання з можливістю інклюзивної інтерпретації [18:15]. М. Гревіс визначає його за допомогою термінів “альтернатива” й “диз’юнкція” [19:1242]. Ж. Антуан визначає “подвійне психологічне значення “ou”: виключної альтернативи й простого вибору” [14:1027]. О. Ю. Інькова-Манетті зазначає, що російські словники вказують на такі функції “или”:

1) розділову (ексклюзивну); 2) розділову-перерахувальну; 3) приєднувальну; 4) супротивну (вказує, що невиконання однієї дії виключає другу); 5) пояснювальну. Французькі словники визначають такі функції “ou”: 1) d'équivalence; 2) d'équivalence approximative; 3) indifférence entre deux éléments opposés (inclusif ou alternatif); 4) alternance ou succession dans le temps; 5) exclusif; 6) introduit la conséquence qui doit résulter si l'ordre n'est pas observé. [20:246–250].

Отже, французькі й російські словники розходяться в описах сполучника “ou”. У французьких словниках опис починається з пояснювального значення “ou”, а потім слідує інклюзивне і, нарешті, його ексклюзивне значення (напр., Larousse), у російських словниках – навпаки опис починається з ексклюзивного значення “или”.

О. Ю. Інкова-Манеотті говорить, що мінімальне значення “ou” повинно принаймні складатися з одного із наступних компонентів, порядок переліку яких жодним чином не є аргументом на користь більшої чи меншої значимості одного з них: 1) гіпотетичність або потенційність речей, з'єднаних “ou”; 2) протиставлення між двома описуваними концептами; 3) елемент вибору між поєднуваними компонентами. Цей вибір, запропонований мовцем (законодавцем), який адресат може відкинути, є потенційно можливим, тобто на момент висловлення він ще не зроблений: “*destiné à relier un outil ou une machine agricole*” [1:a.293]. О. Ю. Інкова-Манеотті робить висновок, (який ми поділяємо), що сполучник “ou” за своєю природою є ні інклюзивним, ні ексклюзивним; його скоріше можна описати як нейтральний показник “альтернативи”, тобто різних пропозицій, можливостей і т. ін., з яких мовець пропонує зробити вибір [20]. Сила протиставлення, що міститься в диз'юнкції, скалярне поняття, а отже допускає той чи інший ступінь протиставлення: “*la cantine ou, d'une manière générale, le lieu où le travailleur prend habituellement ses repas*” [1:a.L.415–1], а також від вибору диз'юнктивного сполучника (пор. “ou” з “soit ... soit”). Цей останній також часто вживається у законодавчому дискурсі. Двомісний сполучник “soit ... soit” вводить зазвичай закритий ряд альтернатив, що виключає можливість чогось третього: “*soit en engagement = durée indéterminée ... soit un engagement d'une durée au moins égale à un an*” [1:a.897].

Характерним для диз'юнкції є те, що два поняття чи обставини одночасно виокремлюються і уподібнюються з певної точки зору, тобто

або вони служать висхідною точкою чи східною. Інколи диз'юнкція стосується простої **сурядності (juxtaposition)**, шляхом переліку видів в одному роді, зближенню випадків, що мають одне рішення: “*En cas de faillite et de déconfiture*” [1:a.610].

Часто диз'юнкція стосується простого суположення, наприклад, при переліку видів у роді, зближення випадків, до яких застосовується одне рішення [1:a.1964]. Диз'юнкція з'являється там, де між двома розглянутими випадками з'являється причина розглядати їх по-різному і де одночасно стверджується бажання розглядати їх однаково: “*Le mari ou ses héritiers*” [1:a.1568]; “*la femme et ses héritiers*” [1:a.1569]. Але найважливішою функцією диз'юнкції в законі є висловлення вибору, що є основним змістом законодавчого положення, яке містить більш-менш строго й експліцитно виключення будь-якого іншого рішення: “*Si une partie seulement de la chose est périe, ils est au choix de l'acquéreur d'abandonner la vente, ou de demander la partie conservée en faisant déterminer le prix par ventilation*” [1:a.1601].

У всіх випадках, де закон встановлює альтернативу, чи то в головному, чи то в підрядному реченні з метою усунення будь-якої третьої гіпотези, диз'юнктивне (розділове) речення має власний характер і не може зводитися до множини диз'юнктивних речень.

Оскільки законодавець має право створювати поняття та їхні відношення, то він вільніший у своїй поведінці ніж учений. І якщо в стилістиці диз'юнкція може бути штучною як елемент стилю то про закон цього сказати не можна, у законі вона необхідна для законодавця. Коли у ст. 1323 Цив. кодексу законодавець пише, що “*celui, auquel on oppose un acte sous seing privé est obligé d'avouer ou désavouer formellement son écriture ou sa signature*”, то його бажання виключити будь-яке інше ставлення є його вольовим рішенням. Видно, яким чином конструктивний характер правничої думки ставить її в логічну ситуацію, дуже відмінну від ситуації, в якій знаходиться репрезентативна думка.

Приклади основних видів кон'юнкції / кон'юнкції. А. – Об'єднання якостей, що разом характеризують термін: *événement futur et incertain* [1:a.1181]; *corps certain et déterminé* [1:a.1302]. В. – Зближення для певних цілей якостей, які фактично розділені: “*acte authentique antérieur au mariage ou ayant reçu avant la même époque une date certaine*” [1:a.1410]. С. – Кон'юнкція термінів, що можуть

розглядатися більш-менш ретельно як види одного роду. “*Action en nullité ou en rescission*” [1:a.1304]; “*mineurs interdits ou absents*” [1, a. 1031], *les délais et les formes* [1:a.1466]. Це може бути кон’юнкція / диз’юнкція, яка показує, що між сурядними термінами існує певна еквівалентність: *les époux ou leurs héritiers* [1:a.1468], *le propriétaire d’un animal ou celui qui s’en sert* [1:a.1385], *livrer la chose et la conserver jusqu’à la livraison*; або, коли терміни об’єднуються (зближуються) виключно з точки зору їхнього перебування в даному реченні: 1 *le vendeur ...*; 2°...; 3° *les cohéritiers* [1:a.2103] D. – Кон’юнкція підрядних речень, які повинні розглядатися як ціле (сукупність): “*les titres qui leur étaient alors inconnus et qui auraient été postérieurement découverts*” [1:a.2057]. E. – Кон’юнкція підрядних речень, що висловлюють обставини, що можуть розглядатися окремо: “*En ce cas, comme en tout autre où l’intérêt du mineur semble l’exiger*” [1:a.414]. F – Кон’юнкція головних речень: “*Elle (l’obligation de livrer la chose) rend le créancier propriétaire et met la chose à ses risques*” [1:a.1138].

Цей короткий перелік показує реальне різноманіття відношень, які можна розуміти під терміном кон’юнкція в французькому законодавчому дискурсі.

Видно, що між певними видами кон’юнкції існують не лише прості нюанси думки, а й глибокі відмінності, уточнення яких має значення для того, хто хоче зрозуміти поле дії закону, тому важливо знати, чи маємо ми справу з кон’юнкцією типу А, В, Д чи Е. З певної точки зору кон’юнкція й диз’юнкція, замість протиставлення, схожі одна на одну; і та й інша можуть виражатися сполучником *et* або *ou*: “*Il y a un flottement dans la conjonction et, ou*” [21:96]. Законодавці змушені інколи виправляти законопроект. Напр., у законопроекті 1446 було записано: “*En cas de faillite et de déconfiture*” Юридичний відділ французького парламенту виправив на “*En cas de faillite ou de déconfiture*” [21:96].

Це ще раз підтверджує важливе значення ретельного вибору сполучників “*et*” та “*ou*” при написанні законів, оскільки їхня багатозначність, схожість і відмінність може спричинити судові спори.

Отже, сполучник “*ou*” може виражати в французькому законі: 1) **взаємовиключення**, **несумісність** дій, подій, явищ, станів і т. ін.: “*Le locataire doit ... ou faire connaître son acceptation, ou saisir des motifs*

de son refus la juridiction” [1:a.L.313–7]. Він може виражати чергування (альтернативу), єднально-розділові, тобто не власне розділові відношення, а ті, що передбачають синтез тотожності (рівнозначності) і розмежування вибору подій, явищ, станів і т. ін: *locataire ou occupant*; додавання: *en cas de faillite ou déconfiture*; еквівалентність: *muni d’un cadran ou d’un dispositif similaire*.

Проте, як і у випадку із сполучником “et”, слід говорити про базове (мовне) значення “ou”, [1] й деривативні (мовленнєві) значеннєвості, які проявляються в певних дискурсивних контекстах [22].

Висновок і перспективи подальших розвідок. Кон’юнкція й диз’юнкція у французькому законодавчому дискурсі не стилістичний засіб, а спосіб вираження волі законодавця, техніка написання, які дозволяють встановити прагматичний і формальний підхід до текстів з дотриманням їхньої нормативної організації та динаміки, встановлених законодавцем. Використання цих форм виражає певним чином бачення правничого світу законодавцем. Вони його матеріальне вираження відношення “форма-смісл” у тексті і свідчать про їхній зв’язок з граматико-семантичним і комунікативним-прагматичним рівнями, який виражається, зокрема у впливі на правничий режим.

Кон’юнкція стосується всього тексту, тоді як диз’юнкція ніколи не охоплює весь текст, а має місце лише локально, всередині фрази, частин тексту чи між частинами.

Кон’юнкція у французькому законі часто виражається у вигляді безсполучникового переліку, який може мати й індикативний характер у вигляді прикладів.

Кон’юнкція у французькому законі забезпечується також сполучником “і”, основна функція якого в законі – додавання, а диз’юнкція – сполучником “або”, основна функція якого в законі – вибір. Вживання сполучників **et**, **ou** диктується їхньою семантикою: якщо перший свідчить про одночасну актуалізацію компонентів тексту, з’єднаних цим конектором, то другий – про можливість актуалізації того чи іншого сегмента тексту, введеного сполучником.

Особливість цих сполучників у законі – це те, що вони обидва у зв’язку зі своєю багатозначністю можуть виражати антонімічні функції.

Хотіли б підкреслити важливість завжди переконуватися в справжньому значенні цих сполучників, особливо в законі, і не

вагаючись проводити їхнє лексикографічне й етимологічне дослідження. Безумовна дана тема має **перспективу подальших розвідок**, наприклад, в плані синтаксичної й семантичної кон'юнкції й диз'юнкції на рівні фрази або структурної (паралелізми, поділи) на рівні тексту і т.ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка : [учебник] / Владимир Григорьевич Гак. – М. : Добросвет, 2000. – 832 с.
2. Riser G. Conjonction et disjonction dans la poésie Saint-Denys Garneau / Georges Riser. – Ottawa : University of Ottawa Press, 1999. – 194 p.
3. Ляпон М. В. Смысловая структура сложного предложения и текст / Майя Валентиновна Ляпон. // К типологии внутритекстовых отношений : сб. науч. тр. АН СССР, ин-т. рус. яз. / отв. ред. И. И. Ковтунова. – М. : Наука, 1986. – С. 46–66.
4. Tousignant C. La linguistique en cour de justice / Claude Tousignant. – Canada : Presses de l'Université de Laval, 1999. – 194 p.
5. Beth E. Implication, formalisation et logique naturelle / Edouard Beth // Langages. – P. : PUF., 1962. – Vol. 44, № 5. – P. 104–117.
6. Якобсон Р. О. Работы по поэтике : [пер. с англ., нем., фр.] / Роман Осипович Якобсон. – М. : Прогресс, 1987. – 462 с.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : [підручник] / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля, 2008. – 711 с.
8. Coseriu E. Textlinguistik / Eugenio Coseriu. – Eine Einführung, Tübingen-Basel : Francke, 1980. – 213 p.
9. Dijk T. A. Van. Grammaire textuelle et structures narratives / Theodor Andrews Van Dijk // Sémiotique textuelle et narrative. – P. : Larousse, 1973. – P. 177–207.
10. Fontanier P. Les figures de discours / Pierre Fontanier. – P. : Flammarion, 2007. – 507 p.
11. Радіонова Т. М. Статус, семантика і функції ряду в структурі простого речення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Тетяна Михайлівна Радіонова. – Донецьк, 2004. – 21 с.
12. Сучасна українська мова : [підручник для студ. гуман. спец. ВНЗ] / за ред. О. Д. Пономарева. – [3-є вид. перероб.]. – К. : Либідь, 2005. – 487 с.
13. Gilbert B.-D. La Série énumérative, étude linguistique et stylistique s'appuyant sur dix romans français publiés entre 1945 et 1975 / Béatrice Damamme Gilbert. – Paris-Genève : Droz, 1989. – 370 p.
14. Antoine G. La coordination en français : [2 vol.] / Gérald Antoine. – P. : d'Artrey, 1962. – 1048 p.
15. Sandmann M. “Et” de fermeture et “et” de continuation en français moderne / Marie Sandmann // Cahiers Ferdinand de Saussure. – Genève : Université de Genève, 1966. – № 23. – P. 151–164.
16. Васильева Н. М. Французский язык. Теоретическая грамматика. Морфология. Синтаксис. Ускоренный курс : [учебник] / Наталия Михайловна Васильева, Людмила Петровна Пицкова. – М. : Высшая школа, 1991. – 299 с.
17. Pop L. Espaces discursifs / Liana Pop. – P. : Peeters, 2002. – 258 p.
18. Белошапкова В. А. Предложения альтернативной мотивации в современном русском языке / Вера Арсеньевна Белошапкова // Исследования по современному русскому языку : сб. ст. / отв. ред. проф. А. С. Герд. – М. : Изд-во Московск. ун-та, 1970. – С. 13–29.
19. Grevisse M. Le bon usage / Maurice Grevisse. – [11e éd. revue]. – P. : Duculot, 1980. – 1519 p.
20. Инькова-Манэотти О. Ю. Коннекторы противопоставления во французском и русском языках : [монография] / Ольга Юрьевна Инькова-Манэотти. – М. : МГУ, 2001. – 435 с.
21. Ray J. Essai sur la structure logique du Code civil français / Jean Ray // Thèse Lettres. – P. : Félix Alcan, 1976. – 296 p.
22. Вишнiveцька М. О. Альтернативні питальні речення у французській мові: структура, семантика, прагматика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 “Романські мови” / Марія Олексіївна Вишнiveцька. – Харків, 2005. – 20 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

11. Code civil. – [107e éd.]. – P. : Dalloz, 2008. – 707 p.
12. Code pénal. – [101e éd.]. – P. : Dalloz, 2008. – 2381 p.